

УДК 32.019.5:379.823(477)

Назаренко С.І.

Харківський національний
університет імені В.Н. Каразіна

СТАНОВЛЕННЯ ГРОМАДСЬКОГО ТЕЛЕБАЧЕННЯ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Висвітлюються проблеми складного шляху становлення громадського телебачення в Україні у контексті формування громадянського суспільства. Розглядаються політико-юридичні умови і джерела його функціонування як незалежного посередника між владою та суспільством.

Ключові слова: засоби масової інформації, телебачення, громадське телерадіомовлення, соціальна відповідальність

Назаренко С.И.

СТАНОВЛЕНИЕ ОБЩЕСТВЕННОГО ТЕЛЕВИДЕНИЯ В УКРАИНЕ: ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Освещаются проблемы сложного пути становления общественного телевидения в Украине в контексте формирования гражданского общества. Рассматриваются политико-юридические условия и источники его функционирования как независимого посредника между властью и обществом.

Ключевые слова: средства массовой информации, телевидение, общественное телерадиовещание, социальная ответственность.

Nazarenko S.

THE FORMATION OF PUBLIC TELEVISION IN UKRAINE: PROBLEMS AND PROSPECTS

The challenges of formation of public television in Ukraine in the process of building civil society are discovered. The political and legal conditions and sources of its functioning as an independent agent between government and society are discovered.

Key words: media, television, public television and radio broadcasting, social responsibility.

З переходом до постмодерну, інформаційному суспільству масової культури, публічна сфера обмежується електронними ЗМІ. Телебачення та масова інформація позбавляє людину необхідності думати, коментатори пропонують суспільну думку у готовому вигляді. Відомий французький філософ і соціолог Ж. Бодрійяр говорить про наступ „ери симуляції”, тобто „заміні реального знаками реального”.

Такими знаками є так звані „симулякри” – образи, які зовсім не є відображенням чого б то ні було, але вони породжують нову гіперреальність [1, с.34]. Вітчизняне телебачення під впливом політичних і суспільно-економічних змін зазнало інституційних трансформацій, зумовлених процесами децентралізації, комерціалізації та лібералізації. на сьогодні стан і перспективи розвитку телебачення в Україні є важливим дискусійним питанням, який привертає увагу політиків, журналістів і громадських діячів. Сучасне українське телебачення дуже часто викликає незадоволення і є об’єктом справедливої

критики з боку населення. Передусім його критикують за ангажованість, залежність від влади і політиків, за перенасичення каналів рекламою, низький моральний рівень передач, велику кількість криміналу на екрані, вульгарність – загалом усі ті явища, що пов’язані з „рефеодалізацією публічного простору”, що призводить до перетворення будь-кого в „інформаційного кріпосного” [2]. Неодноразово здійснювались спроби встановити соціальний контроль за змістом телевізійних передач, але позитивних результатів так і не було отримано.

Проблеми взаємодії телебачення з масовою аудиторією та його комунікативні особливості досліджувались у роботах зарубіжних учених Ж. Бодрійара, П. Бурдьє, Е. Денніса, Д. Джованіні, Д. Дікіна, У Еко, Дж. Кіна, О. МакГрегора, М. Маклюєна, Дж. Меррілла, Р. Рендала, Тед Дж. Сміта, Т. Уайта та ін..

Висвітленню різних аспектів теоретичної та практичної діяльності телебачення присвячені праці російських учених Р. Борецького, О. Вартанової, М. Голядіна, В. Єгорова, І. Засурського, Л. Землянової, Г. Кузнецова, С. Муратова, В. Саппака, В. Теріна, В. Цвіка, А. Юровського та ін.

Останніми роками до означеної проблеми неодноразово звертались і українські фахівці – В. Бебик, О. Гриценко, В. Здоровега, О. Зернецька, В. Іванов, В. Лизанчук, І. Мащенко, А. Москаленко, Т. Приступенко, Б. Потянник, О. Сидоренко, І. Слісаренко, В. Шкляр та ін..

Як один із напрямків розвитку розглядається можливість створення в Україні громадського телебачення. Цей феномен, що являє собою особливу форму соціально-функціональної організації телемовлення, добре відомий у світі (особливо в країнах Західної Європи). Особливість цього виду телебачення полягає в наданні точної й неупередженої інформації, а також безлічі програм з різних тематик, актуальних як для всього суспільства в цілому, так і для окремих його груп зокрема. Також надзвичайно важливими характеристиками громадського телебачення є його незалежність від уряду і приватного бізнесу, особлива система фінансування, яка забезпечує організаціям громадського телебачення достатній для підтримки високих стандартів якості обсяг фінансування незалежно від таких джерел, як доходи від реклами, передплати на періодичні видання або спонсорські відрахування. Яскравим прикладом

належного мовлення є функціонування (з 1950 р.) творчого об’єднання публічно-правових телерадіокомпаній Німеччини (ARD), яке являє собою об’єднання телерадіомовних компаній федеральних земель. Це об’єднання зуміло запобігти втручанням у свою діяльність з боку держави завдяки спільним зусиллям представників інформаційних компаній земель, що передбачає виготовлення спільних програм, а також інформпродукту на пайових засадах (враховуючи потужність телецентрів і частку абонентської плати земель) [3, с.201].

З одним із визначень громадського телебачення можна познайомитись у законі „Про громадське телемовлення”, підготовленим директором Юридичного департаменту Європейської мовної спілки (ЄМС) (European Broadcasting Union), доктором Вернером Румпхорстом: „...громадським є будь-яке телебачення, що задовольняє три умови: воно повинно слугувати інтересам суспільства, фінансуватись суспільством, контролюватись суспільством» [4, с.44].

Немає сумнівів, що питання про форму існування в Україні громадського телебачення стає всі більш актуальним. Цей комунікативний інститут, який є одним із центральних для медіа-систем багатьох країн Європейського співтовариства, повинен стати свого роду символом перемоги демократичних течій.

На сьогодні громадські телеканали функціонують майже в 40 країнах світу, але практично жодний із них в точності не відповідає „британській” чи „німецькій” моделі. Проаналізувавши характеристики цих каналів, можна сформулювати загальні ознаки „нормативної моделі” громадського телебачення, зокрема:

- 1) є „громадською (некомерційною і недержавною”) організацією;
- 2) виконує особливу соціальну місію – служіння суспільному благу, що передбачає активну участь у політичному, економічному, громадському й культурному житті країни, вираження інтересів усіх соціальних груп;
- 3) дотримується принципу незалежності в інформаційній діяльності й редакційній політиці;
- 4) забезпечує поширення своїх передач і їхню доступність для всього населення;
- 5) у програмній політиці дотримується принципу соціальної відповідальності;

- 6) фінансується суспільством за допомогою спеціального податку (абонентської плати);
- 7) керується особливим виборним органом (опікунською радою), що виконує роль „буфера” між урядом і виконавчим керівництвом телеканалу;
- 8) його діяльність регулюється положеннями законодавства, розробленими спеціально для громадського мовлення [5, с.12-13].

Фінансування є одним із ключових факторів незалежності організацій громадського мовлення, оскільки як джерела, так і обсяги фінансових ресурсів здатні впливати на ступінь свободи організації у виконанні нею своїх функцій. Розглянемо більш детально специфіку фінансування громадського телебачення. Найбільш типовим джерелом фінансування є абонентська плата – спеціальний податок, який відраховують за кожний пристрій, технічно здатний приймати програми громадського мовлення. Окрім абонплати, є інші можливості отримувати кошти. Це субсидії уряду, внески приватних осіб, комерційні доходи від розміщення реклами, а також доходи від продажу інших додаткових послуг, які можуть гарантувати прибуток.

Урядові субсидії – досить популярне джерело фінансування громадського радіо й телебачення в усьому світі. У Канаді, наприклад, у 1994 році перед черговим етапом скорочення бюджету понад 80% коштів Канадська система громадського мовлення (CBC) отримувала від федерального уряду. Решту заробляла здебільшого від продажу часу на рекламу. У 1996 році – уряд скоротив фінансування ще на 12% (127 млн. доларів), а до 1998 р. – ще на 25%, хоча видатки на виробництво і трансляцію програм постійно зростають. Аналогічний досвід мають і США, де податковий збір на підтримку громадського мовлення з 1980 р. постійно зменшували, і до 1996 р. федеральні асигнування становили тільки 14 % (1,95% млрд. доларів) від загального доходу громадського мовлення [6].

Друге потенційне джерело доходів – приватні пожертви. Однак ця форма фінансування має досить обмежені перспективи, адже приватні пожертви передбачають певний альтруїзм, а як свідчить досвід, коштів від них збирають зовсім небагато. У США, наприклад, лише

10% глядачів і слухачів добровільно дають гроші на потреби громадського мовлення.

Продаж ефірного часу приватним фірмам для комерційних оголошень – найпопулярніший спосіб заробляти гроші для організацій громадського мовлення. Однак він також не ідеальний: чим більше фінансів надходить до такого роду організацій-мовників, тим гірше вони виконуватимуть свою соціальну роль і, відповідно, менше виправдовуватимуть особливе ставлення до них. Також збільшення прибутків може стати продаж додаткових товарів і послуг, а саме: відео- чи аудіо продукції, технічних і виробничих можливостей.

За умови, що фінансування відбувається лише через абонплату, її відраховують за кожний пристрій, технічно здатний приймати програми громадського мовлення. Ця модель має кілька безумовних переваг:

1) компанія, що здійснює мовлення, є незалежною від політичного волевиявлення тих осіб, які визначають обсяг асигнувань з державного бюджету. Зміст програм, а особливо висвітлення політичних подій, не повинно відповідати побажанням представників влади і бути попередньою умовою для отримання необхідної суми. Проте, оскільки обсяг абонплати і, зокрема його періодичне коригування, також залежать від рішення певного офіційного органу (парламенту чи уряду), слід украй обережно з допомогою правових механізмів забезпечити нейтральність і водночас гуманність цього рішення. Воно має базуватись лише на об'єктивних потребах організації громадського мовлення, яка мусить виконувати свої зобов'язання перед суспільством;

2) фінансування за рахунок абонплати й доходи впродовж певного проміжку часу є набагато прогнозованішими, ніж щорічні асигнування з держбюджету, що є важливим фактором для середньо- і довгострокового стратегічного планування та інвестування коштів;

3) доти, доки організацію-мовника фінансуватиме держава, вона залишатиметься державною установою з усіма наслідками, що звідси випливають. Зокрема, мовник у першу чергу буде пов'язаний зі структурою державних зарплат. Якщо ж кошти на потреби громадського мовлення надходять з абонентської плати, то така організація володіє правом на самоуправління, хоча її і контролює громадськість;

4) ще однією перевагою фінансування є психологічний зв'язок між організацією-мовником та громадянином-платником. Громадянин знає, за що він платить гроші, і дає свою оцінку телебаченню. Організація ж усвідомлює, для кого вона готує свої програми і хто зрештою має бути ними задоволений.

Ставки абонентської плати за користування телебаченням у 2007 році були такими: Румунія – 12 євро на рік, Чехія – 51

євро на рік, Греція – 52 євро на рік, Польща – 53 євро на рік, Великобританія – 200 євро на рік, Німеччина – 204 євро на рік, Ісландія – 346 євро на рік. У деяких країнах розмір абонентської плати може бути меншим для тих, хто використовує лише радіоприймачі або чорно-білі телевізори [7].

Отже, у різних країнах громадське телебачення може фінансуватися по-різному. Більш детально це можна побачити у таблиці 1.

Таблиця 1.

Структура фінансування громадського телебачення в країнах світу [4, с.47]

Країни	Громадське телебачення	Абонплата, %	Джерела фінансування		
			Реклама і спонсорство, %	Урядові субсидії, %	Інше, %
Фінляндія	YLE	100	0,0	0,0	0,0
Японія	NHK	98,0	0,0	0,0	2,0
Швеція	SVT	97,5	0,0	0,0	2,5
Англія	BBC	97,0	0,0	0,0	6,0
Німеччина	ARD	94,0	6,0	0,0	0,0
	ZDF	93,3	6,7	0,0	0,0
Словенія	Slovenia	90,0	10,0	0,0	6,0
Греція	ERT	87,7	9,1	0,5	2,7
Голландія	RTV	75,0	25,0	0,0	0,0
Франція	France 3	68,4	21,6	0,0	9,9
	France 2	57,6	34,7	0,0	7,7
Австрія	ORF	67,0	20,5	0,5	12,0
Чехія	CT	66,7	27,5	0,0	5,8
Хорватія	HRT	60,0	35,0	0,0	5,0
Словаччина	ST	60,0	20,0	20,0	0,0
Польща	TVP	31,9	56,3	0,0	11,8
Данія	TV 2	25,0	75,0	0,0	0,0
Канада	CBC*	0,0	23,0	66,0	11,0
Австралія	ABC*	0,0	0,0	81,1	18,9

* - у структурі громадського телебачення Канади й Австралії абонплата відсутня взагалі

Однією з найважливіших ознак громадського мовлення, як і одним із критеріїв незалежності, є контроль суспільства за його діяльністю, оскільки суспільство є не тільки об'єктом громадського мовлення та платником за його послуги, а й його контролером. Представники громадськості повинні гарантувати, що організація-мовник насправді як найкраще виконуватиме свою місію служіння національним інтересам. Для такої наглядової функції суспільства створюють спеціальний орган – Наглядову раду, або Раду з мовлення (у різних країнах вона називається по-різному). Представники громадськості, що входять до цієї Ради,

відіграють роль, подібну до ролі власників акцій у компанії. Їх призначають, як правило, двома способами, залежно від таких двох моделей.

Згідно з першою, певні інституції і групи суспільства мають право делегувати, на їх власний розсуд, по одному представнику до Ради мовлення на певний (фіксований) період часу (у середньому – на чотири роки). Прикладами таких інституцій та груп є релігійні, освітні та культурні установи, спілки письменників, журналістів, музикантів, молоді, спортивні федерації, екологічні організації, профспілки та інші.

За другою моделлю, фіксовану кількість членів призначає або парламент, або кілька політичних інститутів водночас. Наприклад, одну третину – парламент, другу – уряд, третю – президент. Але в такому разі буде досить важко уникнути заангажованості членів Ради, які насправді мають представляти інтереси суспільства, а не певних політичних груп чи осіб, що їх призначили.

Наглядова Рада виконує такі основні функції:

- 1) призначає генерального директора, який одночасно є головним адміністратором організації-мовника і несе повну відповідальність за всі програми;
- 2) постійно контролює програми, висуваючи пропозиції чи навіть вимоги щодо їх змін;
- 3) призначає адміністративну Раду, повноваження якої стосуються контролю й ухвалення рішень в адміністративній та фінансовій сферах.

Незалежно від складу Наглядової ради та способу її призначення, правила, що регламентують статус наглядових органів, повинні виключати можливість будь-якого політичного чи іншого втручання. Призначення членів Наглядової ради має відбуватися прозоро і у чіткій відповідності до конкретних процедур [8].

Стосовно деталей програм передач громадського мовлення, то вони відрізняються у різних країнах залежно від законодавчих методів і традицій, а також від економічних, культурних, історичних та інших особливостей цієї країни. Але навіть за таких умов існує низка обов'язкових вимог сформульованих Радою Європи на Празькій конференції в грудні 1994 року, які мають універсальний характер для програм громадського мовлення:

- 1) громадське мовлення є допоміжним засобом для створення інформаційного громадянського суспільства, а також органом представницького плюралізму, що об'єднує різні суспільні групи, формує суспільну думку;
- 2) громадське мовлення пропонує широкий діапазон якісної продукції всіх видів для всього населення;
- 3) встановлює стандарти якості в популярних програмах;
- 4) обслуговує інтереси меншин і різних прошарків населення;
- 5) забезпечує незаангажовану й цілком незалежну інформацію та цікаві, аналітичні програми, що базуються на

фактах і здатні завоювати довіру аудиторії, а також стати точкою відліку в умовах швидких змін на інформаційному ринку;

- 6) відіграє важливу роль у стимулюванні суспільних дебатів, що є вкрай важливим для належного функціонування демократії;
- 7) забезпечує доступ усього населення до подій, які являють суспільний інтерес, у тому числі й спортивних заходів [9].

Таким чином, можна констатувати, що специфіка фінансування й контролю, особливості програмної політики та інші ознаки показують, як повинно працювати громадське телебачення, які вимоги висуває суспільство до його діяльності та чого від нього очікує. Громадські телеканали, що насправді функціонують у різних країнах, можуть сильно відрізнитися від „нормативної моделі” громадського телебачення. Але спільною ознакою громадських телеканалів є те, що іони всі були створені і функціонують у межах демократичного громадянського суспільства, яке володіє традиціями свободи й незалежності засобів масової інформації.

Цей факт повертає нас до питання про можливість і необхідність створення в Україні громадського телебачення. На нашу думку, ідея створення громадського телебачення до тих напрямів реформ (політичних, соціально-економічних), про які досить багато говорять, але мало роблять для їхньої реалізації на практиці.

Спроби прийняти закон про громадське телебачення були ще в 1997 році. 15 березня 2005 року у Верховній Раді України відбулися громадські слухання щодо забезпечення формування в Україні громадського мовлення, де виступив голова Комітету з мас-медіа Ради Європи Кароль Якубович, який зауважив: „Україна не повинна механічно копіювати досвід будь-якої з європейських країн, а мусить виробити ту форму функціонування громадського мовлення, яка найбільше відповідатиме її власним умовам” [10]

Наступним кроком стало проведення парламентських слухань щодо „Перспектив створення Громадського телерадіомовлення України”, які відбулися 13 квітня 2005 р. у Верховній Раді України.

Ці дискусії прискорили прийняття у липні 2005 р. Верховною радою в першому читанні законопроекту № 7539 „Про внесення змін і доповнень до Закону України „Про систему Громадського

телебачення і радіомовлення”, за яку проголосувало 273 народних депутати. Згідно з цим документом державні НТКУ і Нацрадіо мають бути реорганізовані в юридичні особи – установи „Українське телебачення” і „Українське радіо”. Пропонувалося, що „Українське телебачення” забезпечуватиме телемовлення на двох загальнонаціональних радіоканалах і в мережі дротового мовлення. Держава не братиме участі в управлінні цими організаціями. Органами управління й контролю повинні стати наглядова рада Громадського телерадіомовлення (ГТРМ), правління і президенти „Українського телебачення” і „Українського радіо”. У наглядову раду, згідно з документом, входитимуть 30 осіб, яких призначатиме парламент: 15 – за квотами фракцій Верховної Ради поточного скликання, 15 – від всеукраїнських громадських організацій.

22 грудня 2005 р. у другому читанні законопроект був відхилений через відсутність голосів „помаранчевих” депутатів, які начебто відмовились підтримати неготовий закон. Наступним етапом стало прийняття 12 січня 2006 р. нової редакції частково незавершеного Закону „Про телебачення та радіомовлення”, який передбачає поступову трансформацію державних мовників у громадські. Зокрема, ст. 14 проголошує створення двох 17-голівних Громадських рад, основне завдання яких полягає у внесенні до Верховної Ради пропозицій щодо призначення або звільнення голів НТКУ та НРКУ. Члени громадських рад у свою чергу призначаються Верховною Радою: дев’ять – із числа парламентських фракцій, чотири – з боку Президента, чотири – представників загальнонаціональних організацій, що фактично нейтралізує вплив громадськості на прийняття рішень [11]. Однак призначення членів громадських рад було заблоковано в Комітеті ВР з питань свободи слова та інформації. Зі свого боку, Державний комітет телебачення та радіомовлення зазначив, що необхідно відтермінувати реалізацію цього положення, тому що завдання громадських рад начебто не достатньо визначені [12].

Варто зазначити, що втілення в Україні фінансування громадського мовлення через абонплату може бути суттєво ускладненим неготовністю населення України нести додаткові витрати на функціонування громадського мовлення, для чого необхідно мати майже 100 млн. грн. Так, за даними

Державного комітету телебачення і радіомовлення України, 44 % громадян України виступають проти додаткової плати за телебачення, що, на наш погляд, може бути зумовлено як негативним ставленням до нового податку, так і відсутністю усвідомлення потреби в суспільному мовленні на масовому рівні. З огляду на це постає питання розробки норм, які б визначили механізм стягнення абонплати та унеможливили ухилення громадян від її сплати [13].

30 вересня 2010 р. під головуванням Президента України Віктора Януковича відбулося засідання Громадської гуманітарної ради, під час якого затверджено Концепцію створення і діяльності Національної громадської телерадіокомпанії України. У цій концепції було зазначено, що громадське телебачення і радіомовлення становить систему мовлення, призначену для громадськості і фінансовану та контрольовану нею. Громадське телерадіомовлення має незалежну програмну політику та орієнтується у своїй редакційній політиці на якнайширше задоволення інформаційних потреб усіх громадян. Її фінансово-господарська діяльність позбавлена впливу з боку будь-якої з гілок державної влади всіх рівнів, а також політичних, економічних, релігійних та інших соціальних груп. Основним змістовним наповненням програм громадського мовлення мають бути інформаційні, освітньо-наукові, культурологічні, спортивно-оздоровчі та інші суспільно важливі програми. Фінансування НГТУ здійснюється за рахунок держбюджету України упродовж перехідного періоду, який розрахований на два роки, абонплати, коштів, отриманих від виробництва та трансляції реклами, добровільних, благодійних внесків, пожертвувань від фізичних і юридичних осіб, їхніх спонсорських внесків і т.ін. [14].

У виступі Президента України було зазначено, що громадське телебачення буде створено вже до кінця 2011 року на базі каналу УТ-1, і Національна громадська телерадіокомпанія України створюється шляхом прийняття Верховною Радою України Закону України „Про створення Національної громадської телерадіокомпанії України”. Але й донині такий закон ще не прийнято. Це, на жаль, свідчить про розбіжності у намірах і реальних діях провладних політичних еліт.

Певним кроком у бік розбудови громадянського суспільства є прийняття

Закону України „Про доступ до публічної інформації” (№ 2939-VI від 13.01.2011 р.), який набрав чинності у травні 2011 р., метою якого згідно зі п.1 статті 2, є „забезпечення прозорості та відкритості суб’єктів владних повноважень і створення механізмів реалізації права кожного на доступ до публічної інформації [15, с.17].

Проаналізований матеріал дозволяє дійти висновку, що говорити про громадське мовлення можна лише тоді, коли наявні такі формоутворювальні якості цього явища, які визначаються: загальнодержавною доступністю; слідуванням принципам національної ідентичності й культурі; незалежністю від держави та комерційних інтересів; об’єктивністю програм; широким діапазоном та розмаїттям програм; фінансуванням переважно шляхом збору прямих податків з користувачів.

Головним критерієм, який дозволяє відрізнити громадське телебачення від державного, є незалежність громадського мовника від держави та його основних інститутів. Практика вирішення цього питання в різних країнах має свої особливості, загальна ж тенденція полягає у зменшенні можливого державного впливу на діяльність телекомпаній і створення незалежних органів контролю, які виступають посередниками між державою, суспільством і громадським мовленням.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бодрийяр Ж. Симулякры и и симуляция // Философия эпохи постмодерна. – Минск, 1996. – 230 с.
2. Беляева Н. Развитие концепта публичной политики: внимание „движущим силам” и управляющим субъектам / Н. Ю. Беляева // Полис. – 2011. – № 3. – С.72-80.
3. Штромайер Г. Політика і мас-медіа / Г. Штромайер; [пер. з нім. А. Орган]. – К.: Вид. дім „Києво-Могилянська академія”, 2008. – 303 с
4. Гладько А. Кто в России заинтересован в общественном телевидении / А.М. Гладько // Вестник Московского университета. Сер. 18. Социология и политология. – М., 2007. – № 3. – С.43-56.
5. Гладько А. Социально-политические условия и предпосылки становления общественного телевидения в России: автореф. дис. ...канд. социол. наук. – М., 2008. – 23 с.
6. Сигель Р. Между государственным и частным – общественное / Р. Сигаль // Российско-европейский журнал о медиа. – 2002. – № 4. – С.12-17.
7. Ковриженко Д. Фінансування суспільного мовлення в країнах Європи [Електронний ресурс] / Д.Ковриженко. – Режим доступу: www.media.parlament.org.ua/uploads/files/fl894.pdf
8. Резолюция № 1 „Будущее области телерадиовещания” // 4-я Европейская конференция министерств по политике в области средств массовой информации. – Прага, 1994. – 8 декабря. – Протокол № 1.
9. Рекомендация № 4 (99) по стимулированию плюрализма в СМИ // Совет Европы. Комитет министров. – 1996. – 11 сентября.
10. Як запровадити в Україні громадське телебачення та яким воно має бути? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.telekritika.ua/media-suspilstvo/suspelne-movlennya/2005-03-16/5557>
11. Інститут Медіа Право: Спецпроект: новий закон про телебачення та радіомовлення (вип.2.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.telecritica.kiev.ua/articles/138/0/70/70/>
12. Ганжа Л. Держтелерадіо хоче відкласти затвердження Громадської ради [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.telecritica.kiev.ua/articles/188/0/8482/ganja_perechasno
13. Корнилов В. Пирамида популизма / В. Корнилов // Время регионов Харьковщины. – 2007. – 24 ноября. – № 47. – С.5.
14. Затвердили концепцію створення громадського телебачення // Голос України. – 2010. – 1 жовтня. – № 183 (4933). – С.3.
15. Закон України „Про інформацію”, „Про доступ до публічної інформації”: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 10 трав. 2011 р. (Офіц. текст). – К.: ПАЛИВОДА А.В., 2011. – 32 с.